

Het Vlaamse platteland

AUTEUR Wouter Bervoets

Waar de vorige AGORA focuste op het Nederlandse platteland, kijken we deze keer naar haar Vlaamse tegenhanger. Inmiddels berucht is de uitspraak van de Nederlandse minister Schultz van Haegen, dat het Nederlandse platteland baat zou kunnen hebben bij het vrijere verstedelijkingsmodel van Vlaanderen. Maar zijn de twee eigenlijk wel te vergelijken?

Al kijkt Nederland dus vandaag geïnspireerd naar Vlaanderen voor haar ruimtelijke ordening, in Vlaanderen werd de voorbije decennia vooral naar Nederland gekeken. Voor de opmaak van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen lieten de makers zich sterk inspireren door de Vierde Nota in Nederland. Leentjebuurspelen bij elkaar is echter geen evidentie. De duidelijke scheiding tussen stad en platteland die Nederland kenmerkt is immers totaal tegengesteld aan het sterk verspreide bebouwingspatroon in Vlaanderen. Het Vlaamse platteland is door de versnipperde ruimtelijke ordening dan ook veel minder eenduidig dan haar Nederlandse tegenhanger. Enkel de meer perifere gebieden weten zich in zekere mate gevrijwaard van de landelijke verstedelijkingsdruk. De verschillende historische ontwikkelingen van beide landen maken het onmogelijk de Vlaamse conditie zomaar op de Nederlandse conditie toe te passen of omgekeerd. In Nederland is er omwille van de topografie altijd een grote behoefte geweest aan een sterk geplande ruimtelijke ordening. In 1900 werd de Waterstaatswet goedgekeurd om de waterhuishouding van Nederland te regelen. Hiermee kreeg het instituut Waterstaat de macht om de beslissingen van lagere overheden inzake ruimtelijke ordening ongedaan te maken. Het optreden van dit instituut zorgde ervoor dat grote stukken van Nederland onbebouwd bleven en dat het occupatiepatroon tot vandaag sterk getypeerd wordt door een concentratie van bebouwing in dorpen

en steden met daartussen open landbouwgebied. In Vlaanderen zijn dergelijke natuurlijke beperkingen of een algemeen planningsinstrument nooit echt aanwezig geweest. Reeds voor de industrialisering werd de Vlaamse regio gekenmerkt door een dicht netwerk van nederzettingen met hier en daar zelfs al lintbebouwing. Met de industrialisering voerden de veeleer Katholiek geïnspireerde machthebbers in Vlaanderen resoluut een antistedelijk beleid. Vandaag heeft de bebouwing zich in grote delen van Vlaanderen zodanig verspreid dat van een tegenstelling tussen stad en platteland geen sprake meer is. De strikte scheiding tussen stad en platteland is geëvolueerd naar een gelijktijdige aanwezigheid van beide.

In 1997 trachtte het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen onder het motto 'Vlaanderen Open en Stedelijk' en met Nederland als grote voorbeeld de verstedelijking van het platteland tegen te gaan. Maar visie en resultaat willen wel eens verschillen. Door de beleidsinzet op de stedelijke gebieden werd de verstedelijking van de open ruimte weliswaar afgeremd, maar de druk op de open ruimte bleef groot. De vooropgestelde trendbreuk inzake wonen – zestig procent van de nieuwe woningen te realiseren in stedelijk gebied versus veertig procent in buitengebied – werd bijvoorbeeld niet gehaald. Ook de trend van kleine, verspreid over Vlaanderen liggende bedrijventerreinen werd niet doorbroken. Dit is ook moeilijk met een Ruimtelijk Structuurplan dat 156 van de 308 gemeenten in Vlaanderen als economisch knooppunt aanduidt. Deze gemeenten ontwikkelen elk omwille van financiële redenen eigen bedrijventerreinen. Stad en platteland blijven vandaag in Vlaanderen naar elkaar toegroeien. De vraag is maar in welke mate het Vlaamse platteland hiervan profiteert. Waar sommige landelijke dorpskernen zich vandaag overgeven aan appartementsbouw, kwijnen andere minder aantrekkelijke of meer perifeer gelegen dorpskernen weg. Tussen de landelijke woning en het landelijk gelegen bedrijventerrein willen op de lokale wegen ook wel eens files ontstaan.

Om de bevolking 'onder de kerktoren' te houden werd geïnvesteerd in goedkope plattelandswoningen en een dicht buurtspoorwegnetwerk voor de pendelende arbeiders

In de thema artikelen van deze AGORA zoomen we alvast nog iets dieper in op het Vlaamse platteland. Het artikel van Wouter Bervoets en Marijn van de Weijer analyseert het fenomeen van landelijk wonen in Vlaanderen. Net als in Nederland stuurt ook in Vlaanderen de 'rurale idylle' tot op heden de verstedelijking van het platteland aan. De belangen van de verschillende bewonersgroepen – oorspronkelijke dorpelingen en ingeweken stedelingen – staan echter vaak haaks op elkaar. Stedelijke inwijkelingen

zoeken tijdens hun periode 'buiten' vooral rust en privacy: het verzet tegen transformaties van de landelijke woonomgeving is bij hen dan ook groot. Het Vlaamse woonmodel, oorspronkelijk ontwikkeld om mensen in hun landelijke gemeenschap levenslang geworteld te houden, is vandaag geworden tot een model met 'landelijk wonen' als een inwisselbaar consumptieproduct beperkt tot slechts één fase in de hele wooncarrière. Het Vlaamse platteland wordt hierdoor geconfronteerd met een complex bestand van tijdelijke belangen die een duurzame ontwikkeling in de weg staan.

Net als in Nederland stuurt ook in Vlaanderen de 'rurale idylle' de verstedelijking van het platteland aan

In het artikel van Nick Schuermans, Lies Messely en Evy Mettenpenningen wordt het fenomeen van de 'streekvermarketing' besproken. Parallel aan de 'citymarketing' prijzen de landelijke regio's zich vandaag ook in de markt door te focussen op hun lokale eigenheid. Deze bijdrage tracht het schaalfetisjisme in de debatten rond regionale identiteit, regionale ontwikkeling en regionale concurrentie te overstijgen. Aan de regionale concurrentie zijn immers niet alleen negatieve gevolgen verbonden tussen landelijke streken en steden, maar ook tussen streken en gemeentes onderling. Altijd zijn er winnaars en verliezers, in een duurzaam plattelandsbeleid heeft het dan ook geen zin om regio's, steden en gemeenten elkaar te laten beconcurreren. De auteurs wijzen, als alternatief voor de concurrentiestrijd, op de mogelijkheden van samenwerkingsverbanden tussen actoren op verschillende schaalniveaus.

De bijdrage van Joeri De Cremer ten slotte focust op de ideologische breuklijn tussen stad en platteland op vlak van onderwijs én stemgedrag. Het katholieke onderwijs domineert in aanbod vandaag nog steeds de plattelandsgemeenten, terwijl het levensbeschouwelijk neutrale gemeenschapsonderwijs vooral sterk staat in de steden. De geografie van het secundair onderwijs vertoont sterke gelijkenissen met de electorale geografie: in de plattelandsgemeenten zijn de christendemocraten vaak de grootste formatie, in de steden daarentegen voeren eerder socialisten en liberalen het bewind. Stad en platteland mogen in Vlaanderen dan wel nauw vervlochten zijn, deze historische gegroeide tegenstelling blijft tot op heden overeind. Levensbeschouwelijke elementen lijken in het katholiek onderwijs vandaag echter steeds minder belangrijk te worden waardoor de verschillen tussen beide onderwijsnetten ook steeds kleiner worden. Het Vlaamse verstedelijkingsmodel mag de fysieke tegenstelling tussen stad en platteland dan wel grotendeels hebben uitgewist, in de hoofden van zowel bevolking als beleidsmakers blijft de tegenstelling een sterke invloed hebben. De 'rurale idylle' stuurt nog steeds de verstedelijking van het platteland aan, het platteland prijst zichzelf nog steeds in de markt als tegenhanger van de

stad en ook de ideologische breuklijn tussen stad en platteland op vlak van onderwijs en stemgedrag blijkt nog steeds sterk aanwezig te zijn. Deze AGORA stelt dus de perceptie bij dat Stad en Platteland in Vlaanderen volledig vervlochten zijn, net zoals de vorige AGORA de perceptie bijstelde dat Stad en Platteland in Nederland afzonderlijke en tegengestelde entiteiten zouden zijn. De Nederlandse planningstraditie, waarvan de Vierde en vooral de nooit uitgevoerde Vijfde Nota de symbolen zijn, is het afgelopen decennium vervangen door een veel meer 'laissez faire' beleid. De Nota Ruimte en de nieuwe Wet ruimtelijke ordening laten onder het motto 'Decentraal wat kan, centraal wat moet' een steeds verdere terugtrekking van de centrale overheid in het ruimtelijk beleid zien. Een principe dat sterk aansluit bij de Vlaamse planningstraditie waarin het subsidiariteitsbeginsel reeds lang een centrale rol speelt. Nederland en Vlaanderen lijken inzake ruimtelijk beleid dus steeds meer op elkaar te gaan lijken. Maar hoewel het diffuse Vlaamse landschap onmiskenbaar ook haar kwaliteiten heeft, toch is het inzake duurzame ruimtelijke ontwikkeling zeker geen voorbeeld. Een ondoordachte overname van het Vlaamse verstedelijkingsmodel is dus ook geen gegarandeerde succesformule voor het Nederlandse platteland.

Wouter Bervoets (Wouter.Bervoets@asro.kuleuven.be) is Master in de Architectuur en Master in de Stedenbouw, en als doctoraatsonderzoeker verbonden aan het departement ASRO van de KU Leuven voor het onderzoeksproject 'Onderbezette grote woningen in Vlaanderen'. Daarnaast is hij redacteur van AGORA.

Literatuurselectie

- Bontje, M. (2001) The challenge of planned urbanisation., Urbanisation and national urbanisation policy in the Netherlands in a Northwest-European perspective. PhD thesis: University of Amsterdam.
- Braem, R. (2010) Het lelijkste land ter wereld [1968], Brussel: ASP.
- Cammen, H. van der & L. de Klerk (2003) Ruimtelijke ordening, van grachtengordel tot VINEX-Wijk. Utrecht: Het Spectrum.
- De Geyter, X. (2002) After-Sprawl. Onderzoek naar de hedendaagse stad, Rotterdam: NAI Uitgevers.
- De Meulder, B., Schreurs, J., Cock, A. & Notteboom, B. (1999) Sleutelen aan het Belgische stadslandschap, Oase, 52, pp. 78-113.
- Grietens, E. (2009) Vlaanderen in de knoop – Een uitweg uit de ruimtelijke wanorde, Brussel: ASP.
- Van den Broeck, J. (2005) In de ban van ruimte en beleid: relaas van een zoektocht, Ruimte en planning, 25(3-4), pp. 12-34.
- Vlaamse Overheid (1997) Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, Brussel: Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.
- Voets, J., De Peuter, B., Vandekerckhove, B., De Decker, P., Broeckaert, D., Le Roy, M., Maes, P., Bervoets, W., van der Heijden, R., Blummel, P. (2010) Flexibel plan werd ambtelijk en juridisch, Ruimte, 2 (8), pp. 12-19.